

УДК: 349.2

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.6>

НАЦІОНАЛЬНА РАМКА НАУКОВИХ КВАЛІФІКАЦІЙ ЯК ПІДСИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КВАЛІФІКАЦІЙ

Костюченко Олена Євгенівна,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Статтю присвячено аналізу наукових кваліфікацій в Україні, Французькій Республіці та Федеративній Республіці Німеччина. Приділено увагу класифікації рівня доктора філософії (Ph.D.) та габілітованого доктора наук, які здебільшого діють у державах Європейського Союзу. Акцентовано, що українська система наукових кваліфікацій істотно відрізняється від європейських, що не робить її гіршою за останні. Обстоюється думка про необхідність збереження українських наукових кваліфікацій, проте пропонується впорядкувати ці кваліфікації за європейським типом через Національну рамку наукових кваліфікацій. Наголошується, що відповідно до європейських стандартів рамка наукових кваліфікацій має бути підсистемою Національної системи кваліфікацій. Головне призначення Національної рамки наукових кваліфікацій – визначити рівень кваліфікації вченого, що вказує на його здатність до сумлінного і якісного виконання роботи відповідного рівня складності. Описи кваліфікацій будуть базою для формування професійних стандартів у сфері науки, що не виключає прямого впливу на розмір заробітної плати залежно від кваліфікаційного рівня працівника сфери освіти і науки та інших галузей, де для обіймання посади до кандидата висувають вимоги щодо наукових компетенцій, які необхідні для виконання працівником його трудової функції. У статті запропоновано 6 рівнів наукових кваліфікацій, а під національною рамкою наукових кваліфікацій пропонується розуміти системний і структурований опис кваліфікаційних рівнів за результатами наукової та/або науково-педагогічної та/або науково-технічної діяльності. Також наголошується, що для цілей опису кваліфікаційних рівнів, окрім традиційних для освітніх та професійних кваліфікацій критеріїв, варто додати «досвід застосування наукових та/або науково-педагогічних та/або науково-технічних компетентностей», який обраховується в роках та, як правило, є документально підтвердженим спеціальним стажом у сфері освіти і науки (мистецтва) – науковий та/або науково-педагогічний стаж.

Ключові слова: кваліфікація, наукова кваліфікація, Національна система кваліфікацій, Національна рамка наукових кваліфікацій, Європейська рамка кваліфікацій, трудове законодавство, спеціальний стаж, працівник, класифікація професій.

Kostiuchenko Olena. National framework of scientific qualifications as a subsystem of the National Qualification System

This article is dedicated to the analysis of scientific qualifications in Ukraine, the French Republic and the Federal Republic of Germany. Particular attention is given to the classification of the academic titles Doctor of Philosophy (Ph.D.) and Doctor of Sciences (Dr. habil.), which are mostly recognized within the countries of the European Union. It is emphasized that the Ukrainian system of scientific qualifications differs significantly from European ones; however, it does not make it worse. The article defends the need to preserve Ukrainian scientific qualifications, but it is proposed to organize these qualifications according to the European standards through the National Framework of Scientific Qualifications. It is emphasized that in accordance with European standards, the framework of scientific qualifications should act as a subsystem of the National Qualifications System. The main purpose of the National Framework of Scientific Qualifications is to determine the level of scientist's qualification, reflecting his ability to conscientiously and qualitatively perform work of appropriate complexity. Qualification descriptions within this framework will serve as a basis for the formation of professional standards in the field of science.

This does not exclude a direct impact on salary level depending on an employee's qualification level in the field of education, science and other sectors, where the performance of a labor function requires specific scientific competencies. The article proposes 6 levels of scientific qualifications. It suggests that the National Framework of Scientific Qualifications should be understood as a systematic and structured description of these qualification levels, based on the results of scientific and/or scientific-pedagogical and/or scientific-technical activities. It is also emphasized that for the purposes of describing levels of scientific qualification, in addition to the criteria traditionally used for educational and professional qualifications, it is advisable to include an important indicator as "experience in applying scientific, scientific-pedagogical and/or scientific-technical competencies". This experience is typically measured in years and should be documented as specialized work experience in the field of education and science (or the arts) – scientific and/or scientific-pedagogical experience.

Key words: qualification, scientific qualification, National Qualifications System, National Framework of Scientific Qualifications, European Qualifications Framework, labor legislation, special experience, employee, classification of professions.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси, що тривають в Україні, зумовлюють удосконалення трудового законодавства, яке охоплює перебудову українських підходів до правового регулювання кваліфікацій різних категорій працівників. Проте в Україні Національна система кваліфікацій не має належного правового регулювання. Станом на сьогодні запроваджена Національна рамка кваліфікацій [1], яка узгоджується з Європейською рамкою кваліфікацій [2], але обидва документи відображають виключно результати навчання за прогресивними рівнями майстерності та не охоплюють питань щодо кваліфікацій з особливостями, характерними для певних галузей. Тобто Національна рамка кваліфікацій є інструментом для класифікації кваліфікацій відповідно до набору критеріїв для певних досягнутих рівнів навчання, який спрямований на інтеграцію та координацію підсистем національних кваліфікацій та покращення прозорості, доступу, розвитку і якості кваліфікацій стосовно ринку праці й громадянського суспільства (пункт с додатку I Рекомендації Ради ЄС щодо Європейської рамки кваліфікацій для навчання протягом усього життя (далі – Рекомендації)).

Водночас Національна система кваліфікацій не обмежується Національною рамкою кваліфікацій і може мати різні підсистеми. Зокрема, види кваліфікацій учених в Україні відрізняються від європейських, тому для збереження національних традицій та практики підготовки наукових кадрів необхідно продовжити вдоскона-

лення трудового законодавства України щодо побудови Національної системи кваліфікацій.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність розвитку Національної системи кваліфікацій, де Національна рамка наукових кваліфікацій буде бути її підсистемою.

Стан опрацювання проблематики. Запровадження Національної рамки кваліфікацій тією чи іншою мірою привертає увагу дослідників. У науковій літературі висловлюють аргументи на користь упровадження галузевих або секторальних рамок кваліфікацій, проте загалом питання щодо впровадження цілісної Національної системи кваліфікацій з галузевими рамками кваліфікацій залишається малодослідженим і вимагає наукового обґрунтування побудови такої системи.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Рекомендації Ради ЄС щодо Європейської рамки кваліфікацій для навчання протягом усього життя «національна система кваліфікацій» означає всі аспекти діяльності держави-члена, пов'язані з визнанням навчання та інших механізмів, що пов'язують освіту та професійну підготовку з ринком праці й громадянським суспільством. Це містить розробку та впровадження інституційних механізмів і процесів, пов'язаних із забезпеченням якості, оцінюванням та присудженням кваліфікацій. Національна система кваліфікацій може складатися з кількох підсистем і включати національну рамку кваліфікацій (пункт b додатку I Рекомендації) [2].

Отже, європейські підходи до системи кваліфікацій базуються на тому, що національні системи кваліфікацій можуть охоплювати різні підсистеми, зокрема й рамки кваліфікацій з урахуванням особливостей організації праці в галузях.

Кваліфікації вчених мають правове регулювання в усіх розвинених державах світу. Час від часу правове регулювання вдосконалюється залежно від суспільних потреб, тому для оновлення українського підходу до наукових кваліфікацій варто розглянути й зарубіжні підходи до правового регулювання наукових кваліфікацій. Загальновідомим є той факт, що більшість держав має такі кваліфікації для вчених, як доктор філософії (Ph.D.) та габілітований доктор наук. Отже, для прикладу проаналізуємо законодавство Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччина як держав, що належать до романо-германського типу правової системи, але мають відмінності державного устрою, а саме: Франція – унітарна держава, Німеччина – федеративна держава.

Досвід Французької Республіки щодо кваліфікацій учених. Відповідно до статті L612-7 Освітнього кодексу Франції підготовка в галузі досліджень проводиться на третьому циклі вищої освіти в межах докторантури. Підготовка докторської дисертації здійснюється під науковим керівництвом й організовується в межах докторської школи. Докторський ступінь присуджується після захисту дисертації або представлення комплексу оригінальних наукових праць [3]. Захист докторської дисертації у Франції з присудженням ступеня доктора наук (доктор філософії (Ph.D.)) є визнанням професійної кваліфікації вченого у сфері наукових досліджень. Цей ступінь свідчить виключно про здатність конкретної особи здійснювати оригінальні наукові дослідження, що, своєю чергою, дає право реалізовувати право на працю в науці. *Докторський диплом (доктор філософії (Ph.D.)) засвідчує професійні здібності до здійснення наукових досліджень.* Водночас такий доктор наук не має права на здійснення керівництва в наукових дослідженнях. Відповідно до частини четвертої статті L612-7 Освітнього кодексу Франції

здатність керувати дослідженнями підтверджується дозволом, виданим відповідно до чинного законодавства [3]. Дозвіл на керівництво дослідженнями (Habilitation à diriger des recherches – франц.) згідно зі статтею D613-6 Освітнього кодексу є самостійним видом національних дипломів [3].

Відповідно до статті 1 спільного Наказу Міністерства національної освіти, молоді і спорту, Міністерства солідарності, охорони здоров'я і соціального захисту та Міністерства досліджень і технологій щодо дозволу на керівництво дослідженнями від 23 листопада 1988 року закріплює, що дозвіл на керівництво дослідженнями (Habilitation à diriger des recherches – (франц.) HDR) засвідчує високий науковий рівень кандидата, оригінальний характер його підходу в галузі науки, його здатність опанувати дослідницьку стратегію в достатньо широкій науковій або технологічній галузі та його здатність керувати молодими дослідниками. Зокрема, це дає змогу бути кандидатом на доступ до складу університетських професорів. Згідно з частиною третьою статті 7 названого Наказу журі проводить перевірку гідності кандидата, оцінює його здатність розробляти, керувати, очолювати та координувати дослідницьку й валоризаційну діяльність та ухвалює рішення про надання акредитації [4]. Тобто габілітація, як процедура отримання дозволу на управління дослідженнями (HDR), дає право габілітованому доктору наук керувати, організовувати, координувати дослідницьку діяльність, а також оцінювати наукові результати інших дослідників. *Диплом габілітованого доктора наук (HDR) засвідчує найвищу кваліфікацію у сфері наукових досліджень у всій повноті такої діяльності. Додатково цей національний диплом дає право обіймати професорські посади в наукових установах та/або закладах вищої освіти.*

Отже, законодавством Французької Республіки закріплено два види кваліфікації вчених: 1) доктор філософії (Ph.D.), де кваліфікаційний рівень обмежується професійними здібностями до здійснення наукових досліджень; 2) габілітований доктор наук (HDR), що засвідчує найвищі

компетентності в науковій діяльності, додатково така кваліфікація є необхідною умовою для реалізації права на працю на професорських посадах у наукових установах та/або закладах вищої освіти. Обидві кваліфікації за своєю сутністю є науковими кваліфікаціями, де найвища кваліфікація є складником трудової правосуб'єктності для обіймання професорських посад.

Досвід Федеративної Республіки Німеччина щодо кваліфікацій учених. У Німеччині питання щодо підготовки та здобуття ступеня доктор наук – доктор філософії (Ph.D.) з можливістю подальшої габілітації нормативно врегульована за трирівневою системою. На першому рівні федеральним законом урегулюється питання про університетські дипломи. На другому рівні діють закони Земель Федеративної Республіки Німеччина. На третьому рівні деталізація законодавчих норм здійснюється в правилах (локальних актах), затверджених закладами вищої освіти тощо.

Згідно з положеннями § 18 «Університетські дипломи» федеративного рамкового Закону про вищу освіту, диплом доктора філософії (Ph.D.) самостійно не виділяється, а самі дипломи про вищу освіту є такими: 1) про підготовку в певній галузі знань (напрямку підготовки), що засвідчує професійну кваліфікацію; 2) про підготовку за програмами з прикладних наук, диплом містить позначку «університет прикладних наук» («Fachhochschule» – нім. («FH»)); 3) про ступінь магістра за професійною кваліфікацією; 4) університет може присуджувати ступені за професійною кваліфікацією, відмінні від зазначених вище, на основі угоди з іноземним університетом. Такий ступінь може бути присуджений на додаток до одного зі ступенів, зазначених вище. Законодавством федеративних Земель може бути передбачено, що мистецькі коледжі можуть присуджувати ступені, відмінні від тих, що зазначені вище, для підтвердження професійної кваліфікації за програмами навчання [5].

Відповідно до § 30 «Присудження університетських дипломів» Закону про вищу освіту Землі Рейнланд-Пфальц, на основі докторського ступеня університет

або університет прикладних наук присуджує докторський ступінь із позначкою, що вказує на предметну галузь, або ступінь «доктор філософії (Ph.D.)». У пункті першому § 31 «Використання університетських дипломів, університетських титулів або звань» названого закону закріплено, що *докторський ступінь, присвоєний у формі «доктор філософії (Ph.D.)», також може використовуватися в скороченні «Dr.» без додаткового позначення, що вказує на галузь навчання, одночасне використання обох форм не допускається.* У пунктах першому та десятому § 34 «Просування по службі, габілітація» Закону про вищу освіту Землі Рейнланд-Пфальц містяться такі положення: (1) Університети мають право присуджувати докторські ступені. Докторський ступінь є доказом здатності проводити поглиблену, самостійну наукову роботу, що підтверджується захистом наукової дисертації або еквівалентним академічним досягненням у формі усного виступу (ригоризму) або диспуту... (10) Університети мають право присуджувати габілітації (постдокторські кваліфікації), які засвідчують здатність особи самостійно представляти академічний предмет у дослідженнях та викладанні. Габілітація ґрунтується на науковому тракті (габілітаційній дисертації) або еквівалентному академічному досягненні, а також на усних іспитах у формі спеціалізованої презентації та академічної дискусії. Габілітація підтверджує педагогічну здатність; для вступу на габілітацію потрібен докторський ступінь або еквівалентна академічна кваліфікація та підтвердження педагогічних здібностей [6].

Відповідно до Положення факультету 03 Університету Йоганна Гутенберга в Майнці щодо присудження академічного ступеня «доктор права (Dr. iur.)» таке присудження здійснюється на підставі захисту дисертації, зміст, обсяг та порядок апробації дисертаційного дослідження визначаються названим положенням. Це положення охоплює не лише питання організації проведення захисту дисертації, а й порядку вступу на навчання для здобуття ступеня «доктор права (Dr. iur.)», порядку призна-

чення наукового керівника, рецензентів, учасників процедури атестації здобувача академічного ступеня тощо [7]. Правила габілітації факультетів 02, 05, 06 та 07 Майнського університету імені Йоганна Гутенберга в § 1 містять положення, що визначають правові умови габілітації. *Габілітація є способом підтвердження видатних академічних досягнень та педагогічних (дидактичних) здібностей, необхідних для призначення професором (кваліфікація викладача).* Габілітація надає заявнику право самостійно викладати певну предметну галузь в Університеті Йоганна Гутенберга в Майнці (*venia legendi*). Відповідно до § 12 названих правил *габілітований кандидат має право додати до свого докторського ступеня позначку «habilitata» або «habilitatus» («habil.»).* Збереження габілітації вимагає щорічного обов'язкового викладання з розрахунку щонайменше 2 години на тиждень протягом навчального року [8].

Отже, законодавством Федеративної Республіки Німеччина закріплено два види кваліфікації вчених: 1) доктор філософії (Ph.D.), де кваліфікаційний рівень засвідчує здатність до наукової діяльності на професійній основі. Для позначення докторського ступеня можуть використовуватися позначки «Ph.D.» або «Dr.»; 2) габілітований доктор наук, що дає право на додавання до свого докторського ступеня позначки «habilitata» або «habilitatus» («habil.»), а сутність кваліфікації вченого після габілітації полягає у визнанні його педагогічної кваліфікації. Габілітація є строковою, що вимагає від вченого систематичної викладацької діяльності. Обидві кваліфікації за своєю сутністю є науковими кваліфікаціями, де докторський ступінь засвідчує кваліфікацію у сфері науки, а кваліфікація габілітованого доктора засвідчує педагогічну кваліфікацію і є складником трудової правосуб'єктності для здійснення викладацької (науково-педагогічної) діяльності.

Наведені вище обидві іноземні кваліфікації вчених є документально підтвердженим виразом 8-го рівня кваліфікації відповідно до Європейської рамки кваліфікацій [2], а габілітація є документальним підтвердженням спеціалізації на 8-му рівні кваліфікації, що засвідчує додаткові

компетентності у сфері освіти та науки. Національна рамка кваліфікацій упорядковує освітні та професійні кваліфікації. Водночас якщо виходити з того, що наукова кваліфікація є певного роду спеціалізацією у професії, то відповідно заглиблення у професію на рівні науки є здобуттям додаткових компетентностей, які засвідчують конкретно визначений рівень майстерності вченого у сфері наукових досліджень, науково-технічних розробок тощо.

Українські наукові кваліфікації істотно відрізняються від німецьких та французьких, адже згідно із частиною першою статті 28 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [9] присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань є державним визнанням рівня кваліфікації вченого, а самі кваліфікації поділяють на: 1) наукові ступені – доктор філософії і доктор наук; 2) вчені звання – старший дослідник, доцент і професор.

Отже, українська практика диференціації компетентностей учених, що базується на кваліфікаційних вимогах до наукових ступенів та вчених звань, має істотні особливості, які, на нашу думку, повинні бути збережені, зокрема шляхом запровадження Національної рамки наукових кваліфікацій як підсистеми Національної системи кваліфікацій. Зокрема, деталізація кваліфікаційних рівнів через Національну рамку наукових кваліфікацій дає змогу забезпечити прозорий та обґрунтований розподіл праці у сфері наукової (науково-технічної) та/або науково-педагогічної діяльності, що, своєю чергою, дає підстави роботодавцю розподіляти завдання для працівників відповідно до їх кваліфікації. Упровадження диференціації кваліфікацій учених за відповідними рівнями загалом відповідає європейському підходу до порядку визначення рівня кваліфікації через знання, уміння / навички, комунікацію, відповідальність та автономію. Водночас, ураховуючи той факт, що йдеться не про освітню чи професійну кваліфікацію, а про кваліфікацію професійного здійснення наукової (науково-технічної) та/або науково-педагогічної діяльності, то характеристики кваліфікаційних

рівнів також мають охоплювати досвід застосування наукових та/або науково-педагогічних та/або науково-технічних компетентностей.

Головне призначення Національної рамки наукових кваліфікацій полягає у визначенні рівня кваліфікації вченого, що вказує на його здатність до сумлінного і якісного виконання роботи відповідної складності. Кваліфікаційні описи є базою для формування професійних стандартів у сфері науки, що не виключає прямого впливу на розмір заробітної плати залежно від кваліфікаційного рівня працівника сфери освіти і науки та інших галузей, де для обіймання посади до кандидата висувають вимоги щодо наукових компетенцій, які є необхідними для виконання працівником його трудової функції. У цьому контексті важливо розуміти, що як правовий інструмент трудового права «кваліфікація є ключовим показником, що визначає здатність працівника ефективно виконувати покладені на нього трудові обов'язки, а також є критерієм для оцінки професійної компетентності під час прийняття на роботу чи атестації» [10, с. 121].

У нормативному акті щодо запровадження Національної рамки наукових кваліфікацій пропонується закріпити таке: 1. Національна рамка наукових кваліфікацій – системний і структурований опис кваліфікаційних рівнів за результатами наукової та/або науково-педагогічної та/або науково-технічної діяльності. 2. Наукова кваліфікація – визнана державою та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання у сфері наукової, науково-педагогічної, інноваційної та науково-технічної діяльності. 3. Для цілей опису кваліфікаційних рівнів Національної рамки наукових кваліфікацій, окрім традиційних для освітніх та професійних кваліфікацій критеріїв, доцільно додати такий критерій, як «досвід застосування наукових та/або науково-педагогічних та/або науково-технічних компетентностей», який обраховується в роках та, як правило, є документально підтвердженим спеціальним стажем у сфері освіти і науки

(мистецтва) – науковим та/або науково-педагогічним стажем.

Розподіл наукових кваліфікацій у Національній рамці наукових кваліфікацій пропонується такий: 1) доктор філософії; доктор мистецтва; (кандидат наук) – 1 рівень. Цей рівень Національної рамки наукових кваліфікацій відповідає 8-му рівню Національної рамки кваліфікацій та третьому циклу вищої освіти Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти; 2) старший дослідник – 2-й рівень, що здобувається тільки після 1 рівня; 3) доцент – 3-й рівень, що здобувається після як 1-го, так і 2-го рівня; 4) професор, який має науковий ступінь (доктор філософії, доктор мистецтва (кандидат наук)) – 4-й рівень, що здобувається після 1-го та 3-го рівнів; 5) доктор наук; доктор наук, який має вчене звання доцента або старшого дослідника – 5-й рівень, що здобувається після як 1-го, так і 2-го, 3, 4 рівнів; 6) доктор наук, який має вчене звання професора – 6-й рівень, що здобувається після 5-го рівня.

При запровадженні кваліфікаційних рівнів необхідно розглянути доцільність, з погляду істотних відмінностей у компетентностях, поєднання наукового ступеня доктор філософії (кандидат наук) та вченого звання професор. Це питання є соціально болісним, з огляду на реалії матеріального забезпечення вчених, водночас через призму кваліфікації як інструменту, що дає уявлення роботодавцю про рівень, обсяг та складність завдань, що можуть бути доручені працівникові, професор, який не має наукового ступеня доктора наук, не має істотних відмінностей у кваліфікації від кваліфікації доцента.

У разі скасування поєднання наукових кваліфікацій доктора філософії (кандидата наук) та професора необхідно компенсувати втрату такого права шляхом визначення кола осіб, для яких таке право втрачається, наприклад, для осіб, які вступили до аспірантури в рік запровадження таких змін. Компенсаторним (компенсаційним) механізмом втрати права на доплату за вчене звання професора може бути заміна такої доплати на надбавку науковим та науково-педа-

гогічним працівникам, які підготували трьох докторів філософії / докторів мистецтв. Розмір такої надбавки можна встановити на рівні різниці між доплатами за вчене звання доцента і професора. На сьогодні ця різниця становить 8 %. Такий підхід зберігатиме заохочувальні функції для науковців, які забезпечують підготовку нових поколінь учених, водночас такі правові інструменти, як кваліфікація та додаткова заробітна плата, будуть використовуватися відповідно до своєї правової природи та цілей їх застосування.

Висновки. Розвиток трудового законодавства України щодо кваліфікацій працівників, зокрема у сфері науки, має будуватися на сучасних європейських підходах, де Національна рамка наукових кваліфікацій має бути запроваджена як підсистема Національної системи кваліфікацій. Такі кроки стануть рушійною силою подальшого розвитку Національної системи кваліфікацій, що створює правові можливості збереження істотних національних традицій підготовки кадрів на основі рамкових європейських підходів з урахуванням галузевої специфіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. Ст. 3700.
2. Council Recommendation of the European Union of 22 May 2017 on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03). *Official Journal of the European Union*. 15.6.2017. C 189/15 C 189/28.
3. Code de l'éducation. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071191/LEGISCTA000006182438/#LEGISCTA000006182438.
4. Arrêté du 23 novembre 1988 relatif à l'habilitation à diriger des recherches. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000298904/2025-08-08/>.
5. Hochschulrahmengesetz (HRG) Ausfertigungsdatum: 26.01.1976. das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 15. November 2019 (BGBl. I S. 1622) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/hrg/BJNR001850976.html>.
6. Hochschulgesetz (HochSchG) Vom. 23 September 2020. letzte berücksichtigte Änderung: mehrfach geändert und §§ 70, 117 und 118 neu gefasst durch Artikel 1 des Gesetzes vom 17.06.2025 (GVBl. S. 202). URL: <https://landesrecht.rlp.de/bsrp/document/jlr-HSchulGRP2020rahmen>.
7. Ordnung des Fachbereiches 03 der Johannes Gutenberg-Universität Mainz für die Verleihung des Akademischen Grades „Doctor iuris (Dr. iur.)“ vom 28.03.2023. URL: https://download.uni-mainz.de/verwaltung-sl/ordnungen/PromO_Dr_jur_aktuell.pdf.
8. Habilitationsordnung der Fachbereiche 02, 05, 06 und 07 der Johannes Gutenberg-Universität Mainz. URL: https://download.uni-mainz.de/verwaltung-sl/ordnungen/HabilO_FB_02_05_06_07_aktuell.pdf.
9. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 2. Ст. 40.
10. Вапнярчук Б. В. *Наукові працівники як спеціальні суб'єкти трудового права* : дис. ... д-ра філософії : спец. 081 «Право» / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2025. 216 с.

Стаття надійшла у редакцію: 09.08.2025

Стаття прийнята: 21.08.2025

Опубліковано: 27.10.2025

